

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ГЛОБАЛНО ГРАЖДАНСТВО

Доц. д-р Елеонора Танкова

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

eleonora@vfu.bg

***Резюме:** Концепцията за глобално гражданство се разраства успоредно с развитието на основните глобални икономически, политически и културни процеси. Увеличаващата се взаимообвързаност и зависимост между тези процеси задълбочи съществуващите и създаде нови глобални рискове и проблеми. Това повиши степенята на загриженост, потребността от осведоменост, стремежа за социална справедливост и предприемане на отговорни действия, за да се гарантира устойчивото развитие на обществото.*

***Ключови думи:** глобализация, глобално гражданство, глобални проблеми,*

GLOBALIZATION AND GLOBAL CITIZENSHIP

Assoc.Prof. Eleonora Tankova, PhD

Varna Free University „Chernorizets Hrabar“

eleonora@vfu.bg

***Abstract:** The concept of global citizenship is evolving with the development of major global economic, political and cultural processes. The increasing interconnectedness and interdependence between these processes has deepened existing and created new global risks and problems. This has raised concerns, the need*

for awareness, the pursuit of social justice and responsible action to ensure the sustainable development of society.

Key words: *globalization, global citizenship, global problems*

Анализът и възприемането на глобализацията се характеризират с широка амплитуда – от категорично подкрепяне до крайно отричане; от убедителни аргументи в нейна полза до предоставяне на доказателства за негативните резултати и ефекти, които тя поражда; от стремеж да се ускорят глобализационните процеси и да им се придаде необратим характер до опити те да се спрат. Но при всички разнопосочни и противоречиви мнения безспорен е фактът, че глобализацията е обективна реалност и феномен, който променя хода на развитие на обществените процеси.

Въпреки, че корените на глобализацията могат да бъдат проследени назад в историята на човечеството, безспорно тя е явление на XX век. Уроците, които ни остави изминалото столетие, са особено значими и важни за правилното разбиране на тенденциите в развитието на глобализиращия се свят. Изследователите продължават да спорят за противоречивото наследство на изминалия век, но неговите изводи едва ли ще бъдат преразгледани. Накратко те се свеждат до следното:

- правата на човека имат основополагащо значение;
- пазарната икономика е по-ефективна от плановата;
- откритостта и интеграцията гарантират по-голяма стабилност за сметка

на изолацията.

Тази система от ценности и принципи получи широко разпространение и признание в съвременния свят и се превърнаха в общозначими ориентири в

движението напред. За първи път в историята на човечеството абсолютното болшинство, живеещи на земята, постепенно започнаха да изработват общо разбиране за основните принципи на устройство на обществото.

Осмислянето на глобализацията през последните няколко десетилетия преминава през многобройни дискусии и анализи¹. Същността на основните подходи се свежда до разбирането на глобализацията като процес на засилена взаимозависимост на народите и държавите под въздействието на икономическата интеграция, научно-технологичното развитие, информационно-комуникационните технологии, както и протичащите трансформации в общественото съзнание.

Обобщенията на многобройните мнения относно особеностите на глобализацията открояват следните най-характерни черти в настоящия етап на развитието ѝ:

- Нарастване на еднородността на света;
- Засилване на сложността, многослойността и даже пъстротата на обкръжаващата действителност.

С развитието на глобализацията и провокираните от нея ефекти, еволюира и придоби широко разпространение и концепцията за глобално гражданство. Стремещът за разширяване на гражданството извън националните граници,

---

¹ Giddens A. Globalization, Inequality and the Social Investment State/ World Culture Report. Paris, 2000

Стиглиц, Дж. Глобализацията и недоволните от нея. С., ИнфоДАР, 2003

Недялкова, А. Глобализацията – нищо фатално. Варна, Унив. Изд. ВСУ „Черноризец Храбър“, 2002

разбирането за назриващите критични глобални рискове и проблеми, стимулират по-нататъшното развитие на концепцията. Учени и изследователи заявяват, че суверенитетът на националната държава може да функционира като пречка за постигане на глобална справедливост, тъй като тя не разполага с капацитета адекватно да посрещне глобалните икономически, социални и екологични проблеми. Може да се твърди, че развитието на глобализацията в края на ХХ и началото на ХХІ век поставя под въпрос необходимостта от връзка между гражданството и териториалното ограничение на политическата общност. В резултат на това се появява и необходимостта да се проучат възможностите извън границите на съответната държава.

Концепцията за глобално гражданство е обект на непрекъснати дискусии и значението ѝ се определя от нарастващ брой международни органи и институции². ЮНЕСКО описва глобалното гражданство като „принадлежност към по-широка общност и обща хуманност“ и „политическа, икономическа, социална и културна взаимозависимост и взаимосвързаност между местно, национално и глобално“³. УНИЦЕФ приписва допълнителни черти на глобалния гражданин, като:

- оценяване на многообразието и глобалната взаимосвързаност;
- желание за противопоставяне на обществените неравенства;
- желание да се действа смислено⁴.

---

² Oxfam (2006). Education for global citizenship: A guide for schools. Oxfam.

³ UNESCO (2015). Global citizenship education: Topics and learning objectives. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>, p.14

⁴ UNICEF (2013). Global citizenship: A high school educator's guide (Grades 9–12). https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/Global%20citizenship_1.pdf

По-задълбоченото изследване на понятието води до разбирането, че глобалното гражданство е категория, която отразява връзката между човешките права, задължения и космополитните вярвания. Понятието обозначава и сложните релации между индивидите, международното право и политическите институции, които се появяват в условията на глобализация. В този контекст глобален гражданин е този, който следи развитието на комплексната обвързаност между локално и глобално и се опитва да разбере взаимозависимостта между местни действия (като потребителски модели) и международни резултати (конфликти, породени от изчерпване на ресурси или липса на достъп до тях). Глобалният гражданин се старее да трансформира своето знание в отговорни действия, като работа за опазване на мира, защита на човешките права, съхраняване на околната среда и постигане на социално-икономическо равенство. С други думи, глобалният гражданин търси информация за света и протичащите процеси, за да може да реагира и действа отговорно и етично.

Могат да бъдат открити следните шест характеристики, които обобщават глобалното гражданство⁵:

- **Глобална осведоменост.** Първата характеристика на глобалното гражданство, е свързана с разбирането за нарастващата взаимосвързаност и взаимозависимост на света. Тук фокусът се поставя върху глобалната осведоменост като включваща познания за културните принципи и традиции, признателност за взаимосвързаната природа на глобалните системи, разбиране на глобални проблеми и признаване на глобалното минало и бъдеще. Глобалното

---

⁵ Reysen, S., & Katzarska-Miller, I. (2013). A model of global citizenship: Antecedents and outcomes. *International Journal of Psychology*, 48(5), 858–870.

гражданство изисква глобална информираност за справяне с належащите икономически, социални, екологични, културни и етични въпроси и проблеми.

- **Загриженост.** Грижата за глобалната общност и човечеството е отговорност, споделена от глобално осъзнатите граждани. Според ЮНЕСКО⁶, един от ключовите атрибути на глобалния гражданин е „да развива мотивация и желание да се грижи за общото благо“.

- **Културно разнообразие.** Глобалното гражданство поставя акцент върху споделените глобални ценности и „прегръщането на културното разнообразие“⁷. Глобалното гражданство се свързва и с концепция за културно многообразие, призоваваща организациите да насърчават мултикултурализма, отчитайки локалното и глобалното. Освен това ЮНЕСКО⁸ отбелязва в своята Всеобща декларация за културното многообразие, че културното разнообразие е общото наследство на човечеството и че то е вплътено в уникалността и плурализма на идентичността на групите и обществата, изграждащи човечеството.

- **Социална справедливост.** Социалната справедливост се отнася до процес, при който всеки индивид или общност от хора полагат усилия да се противопоставят на несправедливост и да получат възможност да се развиват в среда, подкрепяща културно, расово, религиозно, етническо и езиково разнообразие. Социалната справедливост се възприема и като призив за космополитен модел на глобална справедливост, който да се справи с различни

---

⁶ UNESCO (2015). Global citizenship education: Topics and learning objectives. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>, p.29

⁷ Reysen, S., & Katzarska-Miller, I. (2013). A model of global citizenship: Antecedents and outcomes. *International Journal of Psychology*, 48(5), 860

⁸ UNESCO (2002). UNESCO universal declaration on cultural diversity. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Tashkent/pdf/124687e_underwater_cultural_heritage_2001_eng.pdf, p.62

глобални предизвикателства, като същевременно се запазва националната идентичност на гражданите⁹.

- **Устойчивост.** Постигането на устойчивост – екологична, икономическа и социална, е важен аспект в концепцията за глобално гражданство. От гледна точка на околната среда, обществото е признало отговорността, която гражданите споделят за оказване на влияние върху използването на природни ресурси и материали, за нарастващата ангажираност за справяне с екологичните проблеми.

- **Отговорност за действие.** Отговорността за действие изисква от глобалния гражданин да „знае как работи светът и едновременно с това да желае и да има възможност да предприеме действия, за да се изправи пред глобалните предизвикателства”¹⁰. Отговорността също така предполага проактивност и поемане на инициатива. Глобалните граждани чувстват задължение да инициират промяна, вдъхновявайки другите да се присъединят към каузата по собствено желание. Един от по-забележителните, широкообхватни примери за този ангажимент за действие е глобалният проект за бедност, чиито съоснователи са Хю Евънс и Саймън Мос през 2008 г..

Посочените основни характеристики на концепцията и същността на понятието „глобално гражданство“ извеждат на преден план основополагащата роля на образованието и по-специално на висшето образование за изграждането на система от ценности в обучаващите се. Обществото все повече има нужда и осъзнава потенциала и възможностите на академичните институции в решаването на проблеми, породени от променената динамика в развитието на глобалните процеси. Новата и по-отговорна роля на висшето образование се

---

⁹ Brock, G. (2009). Global justice: A cosmopolitan account. Oxford University Press

¹⁰ Oxfam (1997). A curriculum for global citizenship. Oxfam. p.1

определя не само от факта, че университетите са среда, в която човек черпи знание, а също така, защото периодът на обучение е най-плодотворен за възпитаване на ценности, етични принципи и отговорност към съществуващите пред обществото проблеми и рискове.

Висшето образование е в привилегированата позиция да осигурява необходимото интелектуално лидерство в оформянето и оказването на влияние върху това как обществото си представя гражданството; в предлагането на авторитетна експертиза и мнение за областите на обществения дискурс и онези глобални проблеми, които имат значение за устойчивото развитие на обществото. Предвид изключително важната роля на университетите в създаването, управлението и прилагането на знания и в образованието на следващото поколение лидери, те са от решаващо значение за популяризиране в световен мащаб на информирани и отговорни граждани. Университетите следва да интегрират концепцията за глобално гражданство в своите мисии, стратегии и образователни програми. По този начин може да се предостави възможност на обучаващите се да разберат световните проблеми чрез знания, умения, ценности и нагласи, необходими на глобалните граждани, за да се изправят срещу новите реалности.

В заключение може да се направи извода, че независимо от всички противоречия на глобализацията, тя продължава да се развива и да определя политиките, стратегиите и визиите за бъдещето както на света, така и на отделните региони, държави и хора. Динамичните промени по нов начин подреждат приоритетите на обществото, поставят предизвикателства, които предполагат още по-голяма концентрация на човечеството. Концепцията за глобално гражданство отразява възможните способности за насочване на усилията на общността за борба със засилващите се глобални проблеми и рискове.

Използвана литература:

1. Недялкова, А. Глобализацията – нищо фатално. Варна, Унив. Изд. ВСУ „Черноризец Храбър“, 2002
2. Стиллиц, Дж. Глобализацията и недоволните от нея. С., ИнфоДАР, 2003
3. Brock, G. (2009). Global justice: A cosmopolitan account. Oxford University Press
4. Giddens A. Globalization, Inequality and the Social Investment State/ World Culture Report. Paris, 2000
5. Oxfam (2006). Education for global citizenship: A guide for schools. Oxfam.
6. Oxfam (1997). A curriculum for global citizenship. Oxfam.
7. Reysen, S., & Katzarska-Miller, I. (2013). A model of global citizenship: Antecedents and outcomes. International Journal of Psychology, 48(5)
8. UNESCO (2002). UNESCO universal declaration on cultural diversity. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Tashkent/pdf/124687e_underwater_cultural_heritage_2001_eng.pdf.
9. UNESCO (2015). Global citizenship education: Topics and learning objectives. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>
10. UNICEF (2013). Global citizenship: A high school educator’s guide (Grades 9–12). https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/Global%20citizenship_1.pdf